

dalitate de lucru constă în a pune actorul să facă invers decît ceea ce îi cere textul : să plîngă în loc să ridă, să ridă în loc să plîngă, să spună cu ură cuvinte de dragoste și să se topască de iubire înjurîndu-și rivalul, să admire, disprețuind, și să disprețuiască cu admirație, să ucidă cu milă, să între, în loc să iasă ș.a.m.d. ; invers, la nesfîrșit. Trebuie să recunosc că această modalitate dă, din cînd în cînd, rezultate surprinzătoare. Dar, oare, e de ajuns o singură rețetă, pentru un spectacol, pentru un teatru, pentru o viață ?

Insolitul, prin el însuși, nu poate constitui o modalitate de artă adevărată. Anumite teatre și cîțiva regizori trag mari foloase din această înclinație spre snobism, nu numai a publicului spectator, dar și a unei bune părți a criticii noastre.

Reproșul principal pe care îl fac unor croniciari este tonul apologetic. Cronicile gem de superlative. „Creațiile memorabile“ abundă, și vă rog să mă credeți că nu e așa. Creațiile memorabile sînt rare. Un foarte bun actor izbuteste doar cîteva, într-o viață de om, și poate că tocmai acelea nu sînt consemnate ca atare.

De cîte ori n-am citit despre cîte un actor și, mai ales, despre cîte un regizor că „a sesizat cu finețe“, că „a intuit cu subtilitate“, că „a subliniat cu rafinament“ sau că „a ocolit cu ingeniozitate tentațiile“ etc., etc., atunci cînd eu știu bine că nu a sesizat, nu a intuit, nu a subliniat și nu a ocolit nimic, nici cu ingeniozitate și nici cu nimic altceva, ci doar a păzit, somnolent, repetițiile, care s-au desfășurat în dorul lelii, fiecare actor făcînd tot ce-i trecea prin cap, încercînd să aducă spectacolul la o linie de plutire.

As mai adăuga, la capitolul minus, și grija prea mică pentru teatrele din provincie, ale căror spectacole sînt expediate în mici notițe și marginalii. Festivalul „Cîntarea României“ a dovedit că unele teatre din provincie nu merită un asemenea tratament. Dar orice teatru, indiferent de calitate, cred că are nevoie de analize ample, de urmărirea sistematică a destinului său artistic ; și, ca să revenim de unde am plecat, tocmai această necesitate justifică existența criticii dramatice.

Regret că spațiul, veșnicul spațiu, nu permite discutarea mai pe larg a fenomenului critic, dar îmi exprim speranța că o temă atît de bogată în probleme va fi reluată generos în presa noastră, de specialitate.

În cadrul unui colocviu despre critica cinematografică, inițiat de revista „Cinema“, un regizor se întreabă cum au ajuns unii să pună mîna pe cîte o rubrică de critică. Nedumerirea sa mi se pare legitimă.

NELU IONESCU

Judecarea judecătorilor

Problema esențială a oricărei critici este aceea a conștiinței criticului. Cu alte cuvinte, pentru a afla, cît de cît, care-s „chipurile rele“ și care, „chipurile bune“ ale criticii de teatru, cred că trebuie să ne băgăm în sufletul omului care ajunge, cumva — fie că a vrut, fie că n-a vrut, fie că l-a împins planificarea cadrelor din domeniul teatrolgiei, fie că l-a scăpat printre degete categoria filozofică numită întîmplare —, să judece, public, un spectacol de teatru și să dea, tot public, un verdict.

Actul critic autentic cîstit este o crîncenă înfruntare a unui simplu om cu subiectivismul său complex. Este o tentativă de a rosti, de a serie cuvinte-părerii, care să se apropie cît mai mult de realitatea obiectivă, de adevărul adevărat.

Concret, conflictul acesta general ia diferite chipuri particulare. Tîn să înșir, aici, măcar o parte dintre ele, și nu într-o ordine ierarhică :

● Conflictul criticului cu propriul său talent. Aici, prin talent înțeleg puterea de observație, puterea de analiză, puterea de sinteză, limpezimea minții, rigoarea fluxului silogistic, flerul, bunul-gust, într-un cuvînt, concretețea chemării, a vocației celui care își asumă responsabilitatea actului critic. Absența talentului e demascată de superficialitatea articolului critic, iar criticul netaalentat e sancționat cu ignorarea numelui său. Ceea ce-i foarte dureros. La fel de dureros cum este, pentru un autor de piese, ori pentru un actor, ori pentru un regizor, ori pentru un scenograf, să afle că numele lui nu-i cunoscut. Numele, adică talentul, adică personalitatea, adică reputația, adică faima, despre care laîni susțineau că-i parte componentă esențială a ființei oricărui om.

● Conflictul criticului cu propriii săi termeni de comparație, deci, cu erudiția sa, cu propriul bagaj de informații, adunate din cărți și din viață. E locul să spun că-i socotesc îndreptățiți pe specialiștii din teatre, care pretind ca munca lor de specialitate să fie judecată de specialiști. Riscu, pentru profan, sancțiunea care-l așteaptă e aceea a ridicolului. Din păcate, însă, a unui ridicol văzut doar de specialiști; încît, pentru cei mulți din afara meseriei, judecata profanului poate fi luată, păgubitor, drept bună, și lăudată, iar munca judecătorilor poate fi disprețuită și calomniată. (Exact aici, conștiința mă obligă să deschid o paranteză și să pun în discuție chiar cazul meu, cu toate că se pot găsi, cu duimul, și ale altora. Țin de vreun an și ceva rubrica de cronică teatrală a unei publicații de foarte mare tiraj și de foarte mare priză la cititori; deci, o responsabilitate pe măsură. Am preluat rubrica, din întâmplare. Colegul meu care se ocupa de căprăria asta s-a transferat, numărul următor al revistei trebuia să apară, pentru că tipografia n-așteaptă, și s-a pus întrebarea cine să scrie cronică. Cineva mi-a rostit numele, susținînd că mă pricep la teatru. Adevărul e altul: iubesc teatrul. Mai rămîne de stabilit, de judecat, deci, dacă iubirea asta poate ține loc de diplomă de specialist sau măcar de adeverință de autodidact.)

● Conflictul criticului cu puterea sa de condeier; cu puterea de a reda în scris — cu forță de captare și de convingere — concluziile sale; cu puterea de a-și organiza demonstrația; cu puterea de a găsi judecăților sale forme și strict științifice, dar și estetice agreabile; cu puterea de a găsi cuvinte și pentru profesioniști și pentru ceilalți; cu puterea de a-și conduce discursul nesnobit de Seylla și nevulgarizat de Charybda. Urmare firească, sancțiunea pentru absența acestei puteri este taxarea criticului ori drept pseudo-intelectual agresiv veleitar, ori drept intelectual în curs de cizelare.

● Conflictul criticului cu onestitatea sa, cu demnitatea sa, cu morala sa. Cu alte cuvinte, exigența, asta-i: dacă vede clar adevărul, dacă el crede în adevărul judecății sale, atunci să aibă tăria să nu încalce — fie din spirit vindicativ, fie din sentimentalism, fie din invidie, fie din admirație, fie din oportunism, fie din prudență, fie din frică, fie din respect exagerat și depersonalizator față de părerile altora ș.a.m.d. — să nu încalce, deci, niște norme de felul acestora (lista lor, bine-

înțelese, rămînînd deschisă): să nu spună că a văzut ce n-a văzut sau că n-a văzut ceea ce a văzut; să nu uite nici o clipă că judecă munca unor oameni (și, aici, iar țin să spun ceva în paranteză: mi s-a reproșat că-n cronicuțele mele, crîncen limitate de spațiul tipografic, mă încapățînez, totuși, să spun măcar cîte o vorbă despre toți cei care au contribuit la realizarea unui spectacol, lucru care pe spectator nici nu l-ar prea interesa; mda, dar credința mea este că, atunci cînd își pronunță hotărîrea, criticul n-are îngăduință să facă omisiuni, să ignoreze!, și mai trebuie să stea și în picioare, respectuos, pentru că — repet adevărul acesta, pe care îl socotesc, pur și simplu, sfînt — el judecă munca unor oameni); să nu uite că el îi slujește pe acci care au creat și nu se slujește pe sine, că oamenii supuși criticii lui și realizarea lor — bună, rea, cum o fi — nu pot alcătui un pretext, un prilej pentru a-și încropi, el, spre realizarea personală și spre succesul personal, un spectacol al articolului său critic.

● Conflictul criticului cu temperamentul său. O fire impulsivă poate emite judecăți pripite, pe care, apoi, să le regrete; o fire melancolică poate exulta în fața unor scene încărcat melodramatice. Sigur, thalamusul, regulatorul acela nervos pe care se sprijină însuși mărirea creației, poate și chiar ne mai ține-n hățuri firea. Însă, și la capitolul acesta, cred că e datorია nu numai a criticilor de teatru, ci și a oricărui om, să-și tot facă lui însuși judecăți critice, urmate de eforturi de autoeducare. Altfel, actul critic riscă să decadă la nivelul capriciului și să devină, în mod stupid, nedrept. Iar criticul, din pricina unei naturi nestăpînite, e descalificat în fața rațiunii colective, temperată de minunea aceea numită bun-simț.

● Conflictul criticului cu propria abilitate de a răspunde multitudinii de finalități ale articolului de critică: să fie și cronică, deci, să cuprindă o sumă de informații certe; să fie și comentariu, deci, să cuprindă o sumă de opinii, de păreri; să fie fișă de studiu pentru specialiști și, totodată, lecție pentru profani; să fie reclamă ori prevenire; să fie interesant și pentru contemporani și pentru urmași.

● Conflictul criticului cu propria sa capacitate politică, mai precis, uman-politică. Mă voi explica dînd doar un exemplu, punînd doar o întrebare: în ce măsură îl ajută pe un om-actor care a avut o suită de eșecuri — de care nu-i el vinovat, ci contextul nefericit, dintr-un teatru oarecare, în care, într-o perioadă oarecare, organizarea a fost proastă — să-i dai, dumnăata, critic, încă o lovitură, care, departe de a-l ajuta, îl poate prăbuși? E, acesta, un conflict cu ceea ce în popor se cheamă înțelepciune.

Conflictul criticului cu propriile sale prejudecăți și cu prejudecățile timpului, ale momentului în care formulează judecata critică. Asta-i o pretenție foarte mare, pentru că înseamnă să fie — criticul — cit de cit, filozof, revoluționar și capabil de uitare de sine. Dar și răsplata îi va fi mare: contribuie la progresul teatrului și rămîne în istoria teatrului.

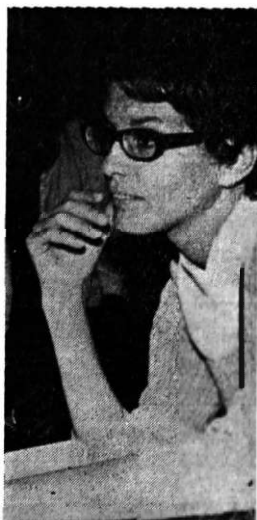
Grădina noastră cu critici de teatru e bogată și în ea domnesc relații democratice: coexistă în ea și femei și bărbați, și bătrîni și tineri, și — ca să rămîn legat de conflictele de care am vorbit pînă acum — și cheamați și necheamați. Viitorul — menirea și eficiența — celor tineri e în curs de concretizare. Bilanțul celor vîrstnici poate fi făcut, cu toate că-i un act și dureros, nu numai glorios: unii au fost blînzi și buni, s-au făcut că văd doar reușitele, și eu, unul (crezînd în temelia morală și-n eficiența sistemului criticului de film D. I. Suchianu), spun că munca lor a fost constructivă, cu toate că ei nu s-au ales decît cu simpatie pasageră și, în general, cu indiferență; alții au fost duri, munca lor a fost mai mult demolatoare, cu un efect demoralizant, decît constructivă, iar ei s-au ales cu antipatii, adeseori nedrept exacerbate, pămăse, și chiar cu porecle; alții au fost echilibrati, munca lor a avut o eficiență optimă și ei, ca oameni, s-au ales cu un măgurilor prestigiu; alții au obosit și nu intrat în rutină pînă la sorocul pensiei; e păcat, dar e omenește. Cu alte cîvinte, și profesioniștii criticii sînt oameni și viața lor conține scene dramatice, în bălălia, tot a lor, pentru prețurarea omului-critic. Zeci de combatanți care lucrează cotidian, în tură de seară, pentru niște cronici efemere. Însă, din multimea căroră, un Ioan Massoff, de pildă, trage concluzii, scrie o istorie și rămîne în istoric. Dar cine mai bagă-n seamă amănuntul ăsta? Asta-i drama lor. Punct, și cortina!

Criticul pare puternic și fericit: pentru că aplică sancțiuni. Dar e un jude sancționat chiar din capul locului: i se ia bucuria de a fi simplu spectator. Adică, spectator liber de responsabilitate și cu dreptul de recepție sentimentală a spectacolului. După aceasta, mai sînt și alte sancțiuni, unele le-am amintit, trec peste celelalte și ajung la ultima: cum apare chipul conștiinței criticului în conștiințele celor judecați? Prin critica ta, ai construit sau ai făcut degeaba umbră teatrului și oamenilor săi — aceasta-i, în speță, întrebară.

Pentru că la judecarea judecătorilor de către cei judecați încep atitudinile acestora; de aici încep urmările concrete; de aici începe revoluția în munca acelor care creează în teatru. Iar dacă nu începe nimic, critica a fost doar o vorbă goală, fără puteri, fără rost, jignitoare și proastă. Iar criticul, un neavenit, care, printre altele, și-a irosit și timpul vieții sale.

IRINA PETRESCU

Profilul și profilurile criticului

Sînt puțini critici de teatru pe care să nu-i ici deloc în seamă. Sînt și mai puțini cei pe care-i urmărești, îi cauți și îi ascuți cu adevărat. Dar sînt mulți critici de teatru de care e nevoie, de care ai mare nevoie și fără de care munca noastră n-ar avea nici un pic de haz.

Spun „critici” și nu „critică”, pentru că, de multă vreme, acest domeniu are personalitate, are personalități. Critica de teatru are, ca și spectacolul, actorii ei: capetele ei de afiș, monștrii ei sacri, cochetele și figuranții ei. Cronicile au, și ele, ca orice spectacol într-un teatru cu profil, stilul revistei în care apar. Avem: 1 — stilul angajat; 2 — stilul degajat; 3 — stilul informat; 4 — stilul pop.

Cunosc mai puțin revista „Teatrul”, pentru simplul motiv că nu reușesc niciodată s-o găsesc la chioșcurile de ziare și încă nu m-am gîndit s-o caut la librării... Dar așteptăm totdeauna, cu un anumit fel de emoție (mai bine sau mai puțin bine ascunsă), aparițiile din joia care urmează premierei, din vinerea, din simbăta care... Așteptăm revistele din provincie. Așteptăm „Viața studențească” și așteptăm „Scnteia”, care vin, cîteodată, foarte tîrziu.

„Informația” nu se lasă niciodată așteptată. E stilul ei: stilul prompt. Bună seara, tovarășe Șelmaru!...

Valentin Silvestru are alt stil. E periculos. Ține minte tot ce-ai făcut. Îți aduce aminte tot ce trebuie să faci. Te trezești cu el în sală, la cîteva luni de la apariția cronicii, într-o după-amiază opărită, cînd pare că nu se mai poate salva nimic. E una dintre nenumeratele lui soluții de a-ți veni în ajutor. Una dintre nenumeratele lui dovezi de prietenie, pentru că Silvestru este un prieten al teatrului — un prieten pe care nu-l poți păcăli ușor.